

# Subjektívne vs. objektívne faktory profesijných intencií u adolescentov

## Subjective vs. Objective Factors of Profession intentions in Adolescence

Radka Čopková<sup>1</sup>, Annamária Jendrejáková<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Katedra inžinierskej pedagogiky, Technická univerzita v Košiciach

<sup>2</sup>Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

**Abstract:** The contribution deals with problem of career choice in adolescence. The aim of the research study was the comparison of the notion about future profession and the result about profession intention got in questionnaire. The results have shown there are significant differences in different groups of profession intentions.

**Keywords:** adolescence, profession, career choice, profession intentions.

### 1 Úvod

Už od malička sa stretávame s otázkou „Čo budeš robiť, keď budeš veľký/veľká?“ Práca, resp. zamestnanie je v našej spoločnosti už veľmi dlhú dobu významnou hodnotou. Práca predstavuje prvotnú a prirodzenú ľudskú činnosť a právo pracovať patrí k základným ľudským právam. Je veľmi dôležitá aj z psychologického hľadiska, pretože povolanie, ktoré sme vykonávali, vykonávame, či vykonávať budeme význame prispieva k tvorbe našej osobnosti a je základom pre určitú pracovnú identitu, ktorá je súčasťou našej identity ako celku. Cesta, akou si jedinec vyberá svoje povolanie môže byť rôzna. Niektorí inklinujú k určitej oblasti už od malička, u iných sa profesijné preferencie kryštalizujú postupom času a niektorí ani v čase, keď si majú v záverečných ročníkoch strednej školy vybrať ďalšie smerovanie, nie sú vyhranení v žiadnej oblasti. Iní síce môžu inklinovať k určitej sfére, ale nemusia mať na to intelektové, sociálne či praktické schopnosti. Keďže je adolescencia obdobím, pre ktoré je typická kríza identity, vidina toho, čím by chcel adolescent byť nemusí byť v súlade s tým, čo zachytí objektívne testovanie. Práve preto sa cieľom našej štúdie stala snaha zistiť, či je alebo nie je zhoda medzi sférou budúceho povolania, ktorú si adolescent vedome zvolí a tým, akú sféru mu určí testovanie profesijných intencií.

## 2 Adolescencia

Obdobie adolescencie sa dá priblížiť vekovým ohraničením niekedy v širokom rozmedzí 10 – 20 rokov. Niektorí autori, napríklad Vágnerová (2012), ktorá sa zaoberá práve vývinovou psychológiou, túto etapu ľudského života rozdeľujú na ranú a neskorú adolescenciu. Raná sa dá populárne nazvať puberta a je viazaná na vek 11 – 15 rokov, zatiaľ čo neskorá na vek 15 – 20 rokov. Adolescencia sa dá inak nazvať aj dospievanie, je to časť života človeka, kedy je najaktívnejší, „najkrajší,“ ale aj fyzicky a psychicky najsviežejší (Říčan, 2006).

Pre väčšinu ľudí je obdobie adolescencie, teda dospievania, obdobím, kedy robia rozhodnutia týkajúce sa ich budúceho života. V mnohých prípadoch sú tieto rozhodnutia sprevádzané rôznymi tlakmi od okolia, očakávaniami od rodičov, spolužiakov, či od samých seba. Keďže je špecifickým a dôležitým sociálnym faktorom tohto obdobia aj ukončenie povinnej školskej dochádzky, dôležitou a veľmi náročnou úlohou adolescentov je aj rozhodnúť sa, ako budú vo svojom živote ďalej pokračovať a čo budú robiť. Niektorí adolescenti neuvážujú iba o budúcej práci, ale napríklad o voľbe vhodnej vysokej školy, ktorá im otvorí brány k uspokojujúcej kariére (Ireh, 1999). Ako uvádzajú Hill a Edmonds (2017), adolescent, ktorý úspešne prekoná nástrahy obdobia dospievania sa stane zodpovedným a spoločným jedincem, ktorý je schopný spolupracovať s druhými ľuďmi a je prospešný pre spoločnosť.

Adolescencia je kritickým obdobím pre formovanie identity. Keďže je obdobím prechodu medzi detstvom a dospelosťou, prináša so sebou veľké zmeny a u chlapcov a dievčat – čo sa menia na mužov a ženy, sa toho veľa udeje po fyzickej aj po psychickej stránke (Vágnerová, 2012). Už Erikson vo svojej biodromálnej teórii (in Hall et al., 2002) obdobie adolescencie zaradil pod štádium *Identita verus konfúzia rolí*. Ako sa identita u adolescentov vytvára a aké hodnoty so sebou prináša, to sa výrazne odráža napríklad aj v tom, aké predstavy či ciele má daný jedinec o svojej kariére (Dudovitz et al., 2017). S rozvojom identity súvisí aj to, že dospievajúci jedinec sa začína rozhodovať sám za seba a slovo rodičov ustupuje do úzadia. Dôsledkom týchto samostatných a nezávislých rozhodnutí môžu byť rôzne chyby, čo znamená, že adolescencia je citlivým obdobím pre problémy so sebavedomím, sebaúctou a sebaistotou (Hill, Edmonds, 2017).

## 3 Voľba povolania

Výber, respektíve voľba povolania je charakteristická práve pre obdobie adolescencie. Kariérne rozhodovanie alebo výber povolania sa dá definovať ako istý konštrukt, ktorý sa týka procesu, v ktorom jedinec prichádza k rozhodnutiam týkajúcich sa jeho kariéry, všetkých okolností, ktoré tento proces sprevádzajú a spôsobov, ako sa ku konečnému rozhodnutiu jedinec dopracuje (Swanson, D'Achiardi in Sharma, 2014). Zo všetkých rozhodnutí býva výber profesie jedným z najťažších, pretože nie je chvíľkové, ale týka sa budúcnosti jednotlivca a má dlhodobý vplyv na jeho ďalší život (Hall et al., 2002, Katz et al., 2018). Tým, že voľba povolania nespadá pod bežné, každodenné dilemy, niekedy môže byť prospešná pomoc odborníka, ktorý poskytuje služby kariérneho poradenstva. Adolescenti

môžu mať potrebu sa s niekým na túto tému porozprávať a poradiť, často to bývajú spolužiaci a kamaráti, rodičia a učitelia, či v neposlednom rade psychológovia a výchovní poradcovia.

Medzi faktory, ktoré môžu výber budúceho povolania ovplyvniť, môžeme zaradiť samozrejme ľudí, ktorí sú danej osobe najbližší, prostredie, v ktorom sa osoba pohybuje a podnety, ktorým je vystavovaná, ale aj samotné schopnosti a vlastnosti jedinca. Sociálny kontext ako veľmi dôležitý faktor môže byť jednak príčinou a jednak dôsledkom profesijných aspirácií a teda aj voľby povolania u mladých ľudí (Lee et al., 2018). Kotrlik a Harrison (in Sharma, 2014) uvádzajú, že na výber budúceho povolania dieťaťa má najväčší vplyv jeho matka. Rodičia nemusia celý proces voľby budúceho povolania iba uľahčovať, no naopak, stáva sa, že túto úlohu svojim deťom sťažujú. Často majú predstavy a sny o tom, aké povolanie je pre ich dieťa najlepšie a preto sa môže stať, že nevedia vytvoriť adekvátne podporujúce prostredie a nevedomky tlačia dieťa vlastným, vybraným smerom (Katz et al., 2018).

Z opačného pohľadu, to, aké profesijné predstavy a aspirácie jedinec má, môže ovplyvniť aj vzorce jeho správania. Inak sa bude správať ten, kto chce byť policajtom a inak ten, kto sa identifikoval napríklad s profesiou umelca (Dudovitz et al., 2017). S určitosťou však môžeme povedať, že na každého človeka pôsobia jedinečným spôsobom rôzne faktory, ku ktorým patrí nielen posúdenie vlastných schopností a neschopností, ale aj výška peňažného ohodnotenia a iných benefitov, či potreba nových vzťahov alebo túžba po úspechu (Levinson, Liberska in Markiewicz, Kaczmarek, 2013).

Nemenej významným faktorom, ktorý môže ovplyvniť smerovanie k voľbe budúceho povolania je samozrejme rod. V spoločnosti je už istú dobu zaužívané priradzovať manuálne práce mužom a spoločenské práce ženám. Odpoveď na otázku, prečo je to tak by sme pravdepodobne našli v evolučnej literatúre. Odhliadnuc od príčiny, aj výskumy potvrdzujú, že ženy viac inklinujú k „práci s ľuďmi“ a muži k „práci s vecami“ (Paessler, 2015; Proyer, Häusler, 2007).

### **3.1 Adolescenti a výber povolania**

Otázky typu „čím chceš byť, keď vyrastieš,“ „čo chceš robiť, keď zmaturuješ“ sú napohľad obrovským klišé, no v skutočnosti môžu poskytnúť mnoho cenných informácií. Nielen, že prekonávajú hranice v komunikácii medzi dospelými a deťmi či adolescentmi a umožňujú vytváranie vzťahu, predstavujú aj možnosť náhľadu na to, ako dané dieťa alebo adolescent vníma sám seba a svoju budúcnosť (Dudovitz et al., 2017).

Adolescencia je obdobím jedinečných príležitostí a aj to je jeden z dôvodov, prečo je pre profesionálny vývin kľúčová. Mladosť dosahuje svoj pomyselný vrchol (Řičan, 2006). Dospievajúci chlapci a dievčatá majú potrebu získať si v spoločnosti nejaké miesto, vytvárajú si plány do budúcnosti (Hall et al., 1997). Čo sa týka profesijných záujmov, v skorej adolescencii má ich stabilita tendenciu byť nižšia. Svoj pomyselný vrchol dosahuje niekedy medzi 18. a 22. rokom života a opäť môže mierne poklesnúť okolo tridsiateho roku (Ion et al., 2017).

Výber povolania zahŕňa neľahké premýšľanie a voľbu spomedzi, v súčasnosti, mnohých možností. Samotnej voľbe predchádza aj výber strednej školy, ktorá môže a nemusí byť viazaná na konkrétny odbor. Priemyselné či odborné stredné školy viac-menej pripravujú študenta na konkrétne povolanie alebo terciárne štúdium (Říčan, 2006). Celý tento proces je v živote adolescentov dôležitý a je ovplyvňovaný mnohými faktormi. To, akou cestou sa nakoniec jedinec vyberie, je výsledkom porovnávaní a prehodnocovaní rôznych alternatív, plusov, mínusov a v neposlednom rade aj preferencií rôznych povolaní (Sharma, 2014). Adolescenti, u ktorých rodičia podporujú ich samostatnosť a nezávislosť, sú pri voľbe kariéry menej ovplyvnení inými faktormi, ale ich rozhodnutie je autonómnejšie a v súlade s osobnými záujmami. To je neskôr spojené s väčšou spokojnosťou s vlastným rozhodnutím, lepšou celkovou spokojnosťou a vyšším sebedomím (Katz et al., 2018).

Keďže pracovné pozície a celý svet práce je v súčasnosti stále rodovo segregovaný, mnohé výskumy sa zaoberajú rozdielmi medzi ženami a mužmi v kontexte pracovných premenných. Čo sa týka adolescencie, zaujímavou témou je samotný vývoj pracovných aspirácií. Pracovné aspirácie môžeme chápať ako dúfanie, že jedinec dosiahne to, čo chce, alebo túžbu po určitom vysnívanom zamestnaní. Pri výbere povolania majú tiež veľký význam a sú ovplyvnené aj činnosťami a voľnočasovými aktivitami, ktoré deti a mládež vykonávajú (Lee et al., 2018). Vo výskume, ktorého autormi sú Lee, Skinner a McHale (2018) bolo cieľom zistiť práve súvis medzi pracovnými aspiráciami u chlapcov a dievčat, tým, ako trávili čas od detstva do adolescencie a spojiť to s rodovou segregáciou na pracovisku. Zistili napríklad, že deti, ktoré chcú v budúcnosti vykonávať nejaké rodovo stereotypné povolanie, trávia viac voľného času v sociálnom kontexte, ktorý tomu rodu zodpovedá. Opačný vzťah bol zistený iba u dievčat. To znamená, že u dievčat, ktoré svoj voľný čas trávili prevažne s dievčatami, sa profesijné aspirácie v adolescencii týkali skôr povolaní typických pre ženy. V súvislosti s tým bol spomenutý aj výskum Hardieho (in Lee et al., 2018), ktorý zistil, že chlapci, ktorí majú viac kamarátok, viac inklinovali k „ženským“ povolaniam než tí, ktorí majú kamarátok menej.

S kariérnymi aspiráciami súvisí aj výskum, kde skúmali ich vzťah so zdravím, respektíve well-beingom adolescentov a to prostredníctvom dvoch aspektov – sebaúčinnosti a beznádeje. Zistili, že študenti, ktorí nemali žiadne kariérne aspirácie vykazovali nižšiu mieru sebaúčinnosti a vyššiu mieru beznádeje v porovnaní s tými, ktorí nejaké, či už vysoké alebo nižšie aspirácie mali (Dudovitz et al., 2017).

Výskum robený na vzorke slovenských gymnazistov zaoberajúci sa problematickými oblasťami pri voľbe povolania identifikoval ako hlavný faktor tzv. všeobecnú nerozhodnosť. K ďalším faktorom spôsobujúcim ťažkosti patrili nízka motivácia a deficitné informácie či už o trhu práce alebo o samom sebe (Vendel, 2015). Podobnou témou sa zaoberali aj Lehmann a Konstam (in Stoeber et al., 2016), ktorí zistili, že ťažkosti pri voľbe budúceho povolania majú aj adolescenti, ktorí sú v maladaptívnej forme perfekcionista. To znamená, že na rozhodnutie o voľbe budúceho povolania negatívne vplýva strach z chýb a nadpriemerná snaha vyhovieť nárokom okolia.

### 3.2 Metodiky voľby povolania

Na Slovensku sa môžu žiaci uberať istým kariérom smerom už pri výbere strednej školy. Pri odborných a špecializovaných školách je predpoklad, že študent má v pláne sa v danom odbore angažovať aj neskôr. Inou možnosťou sú napríklad gymnáziá, ktoré tento proces rozhodovania sa o budúcom pôsobení o určitú dobu odkladajú. Už na stredných školách existujú voliteľné predmety, kedy si študent môže sám vybrať tie, ktoré sú v súlade s jeho budúcim smerovaním.

Pri výbere a plánovaní budúcej kariéry môžu byť prospešné rôzne záujmové dotazníky. Nástroje na zisťovanie záujmov boli v psychológii vyvinuté už začiatkom 20. storočia, čo znamená, že už pred sto rokmi sa odborníci snažili poskytnúť mladým ľuďom pomoc v oblasti voľby povolania (Rounds, Su, 2014; Ion et al., 2017). Tieto metodiky vychádzajú z teórií profesijných záujmov. Jedným z najviac citovaných autorov takejto teórie je John Holland, ktorého šesťfaktorový model RIASEC je založený na myšlienke, že to, či osoba je alebo nie je spokojná so svojím zamestnaním závisí od toho, či dané povolanie „pasuje“ ku jej osobnosti (Barrick et al., 2003). Ako však podotýka Džuka (2006), ktorého Dotazník profesijných intencií (DPI) sme využili aj vo výskume, Hollandov model nepokrýva celé spektrum záujmov. Na rozdiel od Hollandových šiestich faktorov, DPI pozostáva zo siedmich faktorov, z ktorých niektoré sa dajú a niektoré nedajú prirovnať k faktorom RIASECu.

Hollandov realistický alebo praktický typ sa dá priblížiť aj prídavnými menami ako praktický, fyzický, názorný. Príkladným povoláním je napríklad elektrikár, inštalatér, rôzni technici ale aj hasič. (Jonason et al., 2014; Hlad' o, 2013). Tento faktor sa dá prirovnať k faktoru výroba dotazníka DPI (Džuka, 2006). Tento typ sa hodí k remeslám a technickým odborom. Patria tu ľudia, ktorí sa vyznačujú zručnosťou, obľubou manuálnej práce, práce vonku a pohybových aktivít (Hlad' o, 2013). Intelektuálny, seba-skúmajúci a analytický sú vlastnosti typické napríklad pre profesorov, biológov, programátorov. Tieto povolania spadajú pod investigatívny typ. Investigatívnou aktivitou je napríklad chemické experimentovanie (Jonason et al., 2014). Intelektuálny alebo investigatívny typ je podobný Džukovmu (2006) faktoru veda. Títo ľudia dokážu logicky myslieť, chcú analyzovať vedecké problémy a ich cieľom je im porozumieť (Hlad' o, 2013). Kreativita, predstavivosť, potreba a schopnosť vyjadriť sa sú vlastnosti charakterizujúce jedincov spadajúcich pod Hollandov umelecký typ (Jonason et al., 2014). Patria tu rôzni umelci, hudobníci, architekti, fotografi, novinári. Tomuto typu zodpovedá DPI faktor umenie (Džuka, 2006). Typickým príkladom sociálneho typu povolania je zdravotná sestra – starostlivá, pomáhajúca a ochotná spolupracovať, ale aj učiteľ a sociálny pracovník (Jonason et al., 2014). Sociálny typ šesťfaktorového modelu sa dá iba čiastočne prirovnať k faktoru výchova v dotazníku DPI (Džuka, 2006). Títo ľudia obľubujú prácu s ľuďmi, o druhých sa zaujímajú a pomáhajú im riešiť rôzne problémy (Hlad' o, 2013). Pod podnikavý typ patria všetci obchodníci, manažéri, ktorí ak chcú niečo predať, musia byť asertívni, ambiciózni a neraz sa stretnú s nutnosťou súťažiť s inými (Jonason et al., 2014). Podnikateľský typ nie je v DPI zahrnutý (Džuka, 2006). Títo ľudia sa zaujímajú o financie, radi presvedčajú druhých, vedia sa dobre prezentovať (Hlad' o, 2013). Konvenčný alebo tradičný typ sa dá

priblížiť vlastnosťami ľudí, ktorí sú detailisti, perfekcionisti a dobre organizovaní. Príkladom profesie je napríklad účtovník, úradník, sekretárka (Jonason et al., 2014; Hlad'o, 2013). Konvenčný typ sa dá čiastočne prirovnať k DPI faktoru právo (Džuka, 2006). Konvenčný typ sa najlepšie hodí na kancelárske povolania, ktoré umožňujú zamestnancom organizovať veci a rešpektovať pravidlá a požiadavky (Hlad'o, 2013).

Keďže v dotazníku DPI nájdeme aj faktor zdravotníctvo, priradíme doň povolania ako lekár, psychológ, fyzioterapeut, ale aj zdravotná sestra, ktorú Holland zaradil pod sociálny typ. DPI faktor obchod sa taktiež nedá prirovnať k podnikateľskému typu (Džuka, 2006). Na základe položiek pod tento faktor priradíme profesie ako ekonóm, manažér, finančný poradca. Dôležité je však spomenúť, že väčšina záujmových dotazníkov je zameraná na zisťovanie toho, čo respondentov zaujíma, nie toho, čo chcú robiť (Džuka, 2006). Prehľadnejšie porovnanie dotazníkov uvádzame v Tabuľke 1.

**Tabuľka 1:** Porovnanie faktorov RIASEC a DPI.

RIASEC		DPI	
<b>PRAKTICKÝ</b>	elektrikár, inštalatér, technik	<b>VÝROBA</b>	praktická zručnosť, obľuba manuálnej práce, práce vonku a pohybových aktivít
<b>INTELEKTUÁLNY</b>	profesor, biológ, programátor	<b>VEDA</b>	logické myslenie, analyzovanie vedeckých problémov, potreba porozumieť
<b>SOCIÁLNY</b>	učiteľ, sociálny pracovník	<b>VÝCHOVA</b>	práca s ľuďmi, záujem o druhých, pomoc pri riešení rôznych problémov
	zdravotník	<b>ZDRAVOTNÍCTVO</b>	starostlivosť, nápomocnosť, ochota spolupracovať
<b>UMELECKÝ</b>	umelec, hudobník, architekt, fotograf, novinár	<b>UMENIE</b>	kreativita, predstavivosť, potreba a schopnosť vyjadriť sa
<b>TRADIČNÝ</b>	účtovník, úradník, sekretárka	<b>PRÁVO</b>	zmysel pre detail, perfekcionizmus, organizovanosť, rešpektovanie pravidiel, plnenie požiadaviek
<b>PODNIKAVÝ</b>	obchodník, manažér	<b>OBCHOD?</b>	asertivita, ambicióznosť, súťaživosť, záujem o financie, schopnosť persúázie, prezentačné schopnosti

## 4 Metódy

### 4.1 Cieľ výskumu

Hlavným cieľom výskumu bolo porovnanie toho, či sa subjektívna voľba budúcej profesijnej sféry u adolescentov v končiacich ročníkoch zhoduje s objektívnym výsledkom testovania ich profesijných intencií.

### 4.2 Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo 181 respondentov, študentov posledných a predposledných ročníkov stredných škôl na Slovensku vo veku od 17 do 20 rokov ( $M_{\text{vek}} = 18,30$ ;  $SD = 0,77$ ). Študenti z gymnázií tvorili 43,6 % ( $M_{\text{vek}} = 18,56$ ;  $SD = 0,71$ ), zvyšných 56,4 % boli študenti stredných odborných škôl ( $M_{\text{vek}} = 18,11$ ;  $SD = 0,76$ ). Z hľadiska rodovej distribúcie pozostávala vzorka zo 106 chlapcov (58,6 %) a 75 dievčat (41,4 %). Chlapci boli vo veku 17 až 20 rokov ( $M_{\text{vek}} = 18,45$ ;  $SD = 0,72$ ), dievčatá rovnako ( $M_{\text{vek}} = 18,20$ ;  $SD = 0,79$ ). Výber respondentov do výskumu prebiehal nenáhodným príležitostným výberom.

### 4.3 Metodiky

*Výber povolania.* V úvode dostali respondenti otázku, v ktorej zo sfér by chceli pracovať. Na výber mali 7 možností, ktoré korešpondujú s profesijnými oblasťami v Dotazníku profesijných intencií (Džuka, 2006).

*Dotazník profesijných intencií* (Džuka, 2006). Dotazník pozostáva zo 68 položiek, ku ktorým je priradená štvorbodová škála, kde respondent vyjadruje svoj súhlas, resp. nesúhlas s daným tvrdením. Položky predstavujú pokračovanie k úvodnej formulácii reprezentujúcej intenciu respondenta („Predpokladám, že po ukončení štúdia budem v mojej budúcej profesii prevažne...“). Výroky pokrývajú 7 faktorov predstavujúcich profesijné oblasti: VÝROBA – pracovať vo výrobe alebo v konštrukcii, 11 položiek („pracovať s náradím“),  $\alpha = 0,924$ ; ZDRAVOTNÍCTVO – pracovať v zdravotníctve alebo opatrovatelstve, 10 položiek („operovať chorých“),  $\alpha = 0,909$ ; OBCHOD – pracovať v oblasti obchodu, reklamy, marketingu a manažmentu, 11 položiek („zostavovať finančné projekty“),  $\alpha = 0,865$ ; UME-NIE – pracovať ako umelec alebo kritik, 10 položiek („písať články pre noviny“),  $\alpha = 0,887$ ; VEDA – pracovať v oblasti vedy a výskumu, 10 položiek („pracovať v laboratóriách“),  $\alpha = 0,900$ ; PRÁVO – pracovať v oblasti práva, politiky a verejnej správy, 8 položiek („starat' sa o starostlivosť a poriadok“),  $\alpha = 0,819$ ; VÝCHOVA – vychovávať, starat' sa o iných (vrátane zvierat), 8 položiek („vychovávať deti a mladých“),  $\alpha = 0,752$ .

### 4.4 Procedúra

Dotazníky boli respondentom predkladané v časovom období marec 2019 – apríl 2019 v podobe ceruzka – papier. Respondenti boli oboznámení s tým, že vyplnenie dotazníka je dobrovoľné a anonymné a dáta budú spracovávané len v rámci tejto výskumnej štúdie. Všetci respondenti vyjadrili svoj súhlas s účasťou na výskume. Zozbierané dáta boli podrobené štatistickej analýze v softvéri IBM SPSS Statistics 21.

V súbore dát sa nenachádzali chýbajúce dáta. Testovanie normality rozloženia dát pomocou Kolmogorov-Smirnovho testu preukázalo, že dáta podliehajú normálnemu rozloženiu ( $p < 0,05$ ). Deskriptívne ukazovatele normality rozloženia dát vypovedali o tom, že hodnota zošikmenia ani špicatosti nepresiahla kritérium  $> \pm 1$ . Vnútoraná konzistencia bola zisťovaná pomocou Cronbachovej alfy (Cronbachova  $\alpha$ ). Získané dáta sme opísali pomocou ďalších deskriptívnych ukazovateľov (aritmetický, priemer, medián, štandardná odchýlka). Testovanie signifikancie rozdielov prebehlo pomocou Wilcoxonovho znamienkovo-poradového testu.

## 4 Výsledky

Prvým krokom v rámci analýz bolo rozkategorizovanie respondentov podľa profesijnej sféry, ktorú si zvolili. Tým nám vzniklo 7 skupín respondentov – výroba, zdravotníctvo, obchod, umenie, právo, výchova, veda. Rovnako bolo potrebné urobiť kategorizáciu aj podľa toho, do akej profesijnej sféry spadali respondenti podľa výsledku v Dotazníku profesijných intencií. Na základe tejto procedúry bolo každému respondentovi pridelené „členstvo“ v dvoch skupinách.

V prvom rade sme otestovali celý súbor, aby sme získali predstavu o tom, či sa zhoduje predstava respondentov o ich budúcej profesijnej sfére s tým, aký výsledok obdržali v dotazníku. Nadobudnutý výsledok naznačuje, že sa nezhodujú ( $Z = -1,384$ ;  $p = 0,166$ ). Keďže je tento výsledok pomerne robustný, pokúsili sme sa zvolenú problematiku rozanalyzovať detailnejšie.

Na základe párových porovnaní Wilcoxonovým znamienkovo-poradovým testom sme dospeli k nasledujúcim výsledkom. Respondenti, ktorí si zvolili profesijnú sféru výroby, mali v dotazníku rozdielny výsledok ( $Z = -3,972$ ;  $p < 0,001$ ). Ten istý fenomén sme mohli badať aj u respondentov, ktorí si zvolili profesijnú sféru zdravotníctva ( $Z = -3,356$ ;  $p = 0,001$ ), výchovy ( $Z = -2,555$ ;  $p = 0,011$ ) a vedy ( $Z = -4,351$ ;  $p < 0,001$ ). Naopak, respondenti, ktorí si zvolili profesijnú sféru obchodu ( $Z = -1,414$ ;  $p = 0,157$ ), umenia ( $Z = -0,215$ ;  $p = 0,829$ ) a práva ( $Z = -0,412$ ;  $p = 0,680$ ) dosiahli rovnaký výsledok aj v dotazníku.

Na zvolenú problematiku sme sa pozreli aj z druhej strany. Zisťovali sme teda, či respondenti, ktorých výsledok v dotazníku zaradil do určitej profesijnej sféry, zaradili do rovnakej profesijnej sféry samých seba. Respondenti, ktorých výsledok v dotazníku zaradil do profesijnej sféry obchodu, samých seba zarad'ovali do odlišnej profesijnej sféry ( $Z = -3,997$ ;  $p < 0,001$ ). Ten istý fenomén sme mohli badať aj u respondentov, ktorí si zvolili profesijnú sféru výchovy ( $Z = -4,241$ ;  $p \leq 0,001$ ) a vedy ( $Z = -2,807$ ;  $p = 0,005$ ). Naopak, respondenti, ktorých výsledok v dotazníku zaradil do profesijnej sféry zdravotníctva ( $Z = 0,447$ ;  $p = 0,655$ ), obchodu ( $Z = -1,489$ ;  $p = 0,136$ ), umenia ( $Z = -1,054$ ;  $p = 0,292$ ) a práva ( $Z = -1,633$ ;  $p = 0,102$ ) aj samých seba zarad'ovali do rovnakej profesijnej sféry.



## 5 Záver

Cieľom prezentovanej štúdie bolo porovnanie toho, či sa subjektívna voľba budúcej profesijnej sféry u stredoškolských študentov tretieho a štvrtého ročníka zhoduje s objektívnym výsledkom testovania ich profesijných intencií. Tieto končiace ročníky boli vybrané z toho dôvodu, že je to čas, kedy sa študenti stredných škôl musia začať rozhodovať, resp. definitívne rozhodnúť, ako a kam sa bude ďalej uberať ich profesionálny život. Na mnohých školách si študenti koncom tretieho ročníka vyberajú predmety do maturitného ročníka iba z tej oblasti, ktorej sa plánujú venovať buď na vysokej škole alebo už priamo v zamestnaní. Vo štvrtom ročníku si už priamo vyberajú konkrétne vysoké školy alebo smerujú do pracovného života. Namiesto je teda predpoklad, že by mali mať do istej miery predstavu, čo chcú v živote robiť. Práve na tomto predpoklade sme postavili náš výskum. Respondentov sme sa pýtali, v akej zo siedmich profesijných sfér (výroba, zdravotníctvo, obchod, umenie, právo, výchova) by chceli v budúcnosti pracovať. Následne sme otestovali ich profesijné intencie. Výsledky naznačujú, že v rámci celého súboru sa predstavy o budúcej profesijnej sfére nezhodujú s výsledkom testovania. Je pravdepodobné, že dôvodom môže byť to, že profesijné intencie ešte nehovoria o tom, čo bude jedinec v skutočnosti robiť. Sám síce môže inklinovať k určitej sfére, ale nemusí mať na to intelektové, sociálne či praktické schopnosti. Podrobnejšie informácie sme získali, ak sme testovali každú skupinu zvlášť. Z našich zistení vyplýva, že realistickejšie predstavy o svojej profesijnej budúcnosti majú respondenti inklinujúci k obchodu, umeniu a právu, pretože rovnaký výsledok dosiahli aj v dotazníku. Naopak, rozpor nastal u respondentov, ktorí inklinujú k sfére zdravotníctva, vedy, výchovy a výroby. Na druhej strane, tí respondenti, ktorým v dotazníku vyšla ako budúca profesijná oblasť zdravotníctvo, obchod, umenie a právo, vidia samých seba tiež v týchto profesijných oblastiach. Rozdielne výsledky mali tí respondenti, ktorým vyšla v dotazníku ako budúca profesijná oblasť výroba, výchova a veda.

Za hlavný prínos prezentovaného výskumu považujeme zistenie, že medzi predstavami o budúcej profesijnej sfére a tým, ku ktorej profesijnej sfére adolescenti inklinujú, môže byť rozdiel. Do budúca by bolo nepochybne prínosné, ak by získané dáta boli natoľko bohaté, že by sa dalo zistiť, aké veľké sú rozdiely medzi predstavami a reálnou inklináciou v oblasti profesijných intencií, resp. v akých sférach sa adolescenti najviac „mýlia.“

Limity nášho výskumu spočívajú v nerovnomernom zastúpení jednotlivých skupín profesijných intencií, preto do budúca odporúčame uskutočniť výskum na väčšej vzorke, kde by sa mohla prejaviť aj väčšia variabilita premenných. Keďže bol Dotazník profesijných intencií vytvorený už pred 14 rokmi, bolo by namiesto zväziť jeho revíziu a prispôbiť ho súčasným podmienkam pracovného trhu, pretože okrem iných sfér, najrýchlejšie sa rozvíjajúcou je IT sféra, ktorej nezodpovedá ani jedna položka v dotazníku. Otázne je aj to, do akej miery môžeme výsledky z dotazníka považovať za objektívne, keďže je sebauvedňovací. Pre respondentov preto nemuselo byť zložité odpovedať tendenčne tak, aby im aj v dotazníku vyšla taká profesijná sféra, akú chceli. Myšlienku objektivity však podporuje fakt, že testovanie v niekoľkých prípadoch ukázalo, že subjektívna voľba a výsledok z dotazníka sú rozdielne.

Vzhľadom na zistenie potenciálnych rozdielov medzi subjektívnymi predstavami a reálnou inklináciou v oblasti profesijných intencií navrhujeme pri práci s adolescentmi klást' väčší dôraz na zrealnenie ich pohľadu na uvedenú problematiku. Uvedené sa dá jednoducho realizovať formou sociálno-psychologických výcvikov, v rámci ktorých odporúčame aplikovať metódy zamerané na sebaspoznávanie a sebareflexiu, čo môže pomôcť k uvedomeniu si silných a slabých stránok adolescenta, na ktorých vie následne stavať, resp. pracovať. Nemenej dôležité je poznať zdroj možných skreslení a nereálneho sebaobrazu, ktoré môžu vyplývať z tlaku rodiny, tlaku rovesníkov, či z neschopnosti reálne zhodnotiť vlastný potenciál. O to viac je nevyhnutná spolupráca pedagógov so školskými psychológmi, poradcami v Centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a aj samotnými rodičmi alebo opatrovníkmi adolescentov.

## Literatúra

1. Barrick, M. R. – Mount, M. K. – Gupta, R. 2003. Meta-analysis of the relationship between the five-factor model of personality and Holland's occupational types. In *Personnel Psychology*. Vol. 56, No. 1, pp. 45–74. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2003.tb00143.x>>.
2. Dudovitz, R. N. et al. 2017. What Do You Want to Be When You Grow up? Career Aspirations as a Marker for Adolescent Well-being. In *Academic Pediatric*. Vol. 17, No. 2, pp. 153–160. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.acap.2016.08.006>>.
3. Džuka, J. 2006. Dotazník profesijných intencií (DPI) – faktorová štruktúra, reliabilita a konštruktívna validita. In *Československá psychologie*, Vol. 50, No. 5, pp. 446–457.
4. Hall, C. S. – Lindzey, G. – Loehlin, J. C. – Manosevitz, M. 1997. *Psychológia osobnosti : Úvod do teórií osobnosti*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
5. Hill, P. L. – Edmonds, K. M. 2017. Personality development in adolescence. In *Personality Development Across the Lifespan*. In Specht, A. (Ed.): Personality Development Across the Lifespan. Academic Press, pp. 25–38. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804674-6.00003-X>>.
6. Hlad'o, P. 2013. Človek a svet práce : Sebepoznávaní žáků: dotazník pracovního zaměření osobnosti. In M. Bihelerová et al. (Eds.): *Výchovné poradenstvo a volba povolania*. Bratislava : Dr. Josef Raabe Slovensko, s. r. o., s. 1–34.
7. Ion, A. – Nye, Ch. – Iliescu, D. 2017. Age and Gender Differences in the Variability of Vocational Interests. In *Journal of Career Assessment*. Vol. 27, pp. 1–17. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1177/1069072717748646>>.
8. Ireh, M. (1999). Career development theories and their implications for high school career guidance and counseling. In *The High School Journal*, Vol. 83, No. 2, pp. 28–40.
9. Katz, I. et al. 2018. Parental support for adolescents' autonomy while making a first career decision. In *Learning and Individual Differences*. Vol. 65, pp. 12–19. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.lindif.2018.05.006>>.
10. Lee, B. – Skinner, O. D. – Mchale, S. M. 2018. Links between gendered leisure time in childhood and adolescence and gendered occupational aspirations. In *Journal of Adolescence*. Vol. 62, pp. 96–107. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.10.011>>.
11. Markiewicz, K. – Kaczmarek, B. L. J. 2013. Personality and educational plans of adolescents. In *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Vol. 84, pp. 1265–1268. Dostupné online: <<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.741>>.

12. Paessler, K. 2015. Sex Differences in Variability in Vocational Interests : Evidence from Two Large Samples. *European Journal of Personality*, 29(5), 568–578. Dostupné online: (<https://doi.org/10.1002/per.2010>).
13. Proyer, R. T. – Häusler, J. 2007. Gender Differences in Vocational Interests and Their Stability Across Different Assessment Methods. In *Swiss Journal of Psychology*. Vol. 66, No. 2, pp. 243–247. Dostupné online: (<https://doi.org/10.1024/1421-0185.66.4.243>).
14. Rounds, J. – Su, R. 2014. The Nature and Power of Interests. In *Current Directions in Psychological Science*. Vol. 23, No. 2, pp. 98–103. Dostupné online: (<https://doi.org/10.1177/0963721414522812>).
15. Říčan, P. 2006. *Cesta životem : Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha : Portál.
16. Sharma, V. 2014. Career decision-making of adolescents in relation to their family environment : An empirical study. In *Indian Journal of Health and Wellbeing*. Vol. 5, No. 6, pp. 702–706.
17. Stoeber, J. – Mutinelli, S. – Corr, P. J. 2016. Perfectionism in students and positive career planning attitudes. In *Personality and Individual Differences*. Vol. 97, pp. 256–259. Dostupné online: (<https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.03.065>).
18. Vágnerová, M. 2012. *Vývojová psychologie : Dětství a dospívání*. 2. vyd., doplnené a prepracované. Praha : Karolinum.
19. Vendel, Š. 2015. Ťažkosti v kariérovom vývine u študentov gymnázií. In *Kariérové poradenstvo v teórii a praxi* [online]. Slovenská akademická asociácia pre medzinárodnú spoluprácu. Vol. 4, No. 7, pp. 21–33.

## Kontakt

PhDr. Radka Čopková, PhD.

Katedra inžinierskej pedagogiky  
Technická univerzita v Košiciach  
Němcovej, 32  
042 00 Košice  
radka.copkova@tuke.sk